

Segítő az iskolai pedagógiai programok készítéséhez

„A személyiség tanulmányozása a pszichológia legbecsvágyóbb területe” – olvasható a magyarul 1994-ben megjelent Pszichológia személyiségelmélettel foglalkozó fejezetének bevezetőjében.

1. A fenti kijelentés igazságáról bárki meggyőződhetett, aki a személyiség-fogalommal csak kicsit is elmélyültebben kezdett foglalkozni, hiszen egyfelől értelmeznie kell azt a számtalan tényezőt, amelyek az egyéneket egymástól különbözővé teszik, másfelől egységbe kellene foglalnia az egyén és környezete közötti kölcsönhatásokat befolyásoló végtelenül sokféle – gondolkodási, érzelmi, tanulási, motivációs, társas stb. – folyamatot: ezek nélkül elképzelhetetlen a teljes személyiség integrált értelmezése. Köztudott, hogy a személyiség meghatározására vállalkozó sokféle elmélet – vonáselméletek, faktoranalitikus modellek, pszichoanalitikus magyarázat, szociális tanuláselméleti közelítés stb. – együttesen sem produkált egyértelműen elfogadott, minden problémát tisztázó magyarázatot.

Hogyan lehetséges ilyen alapokon a személyiségfejlesztés dolgában megnyugtató-használható eredményre jutni?

2. A pedagógiában a személyiségfejlesztés nem becsvágy kérdés, hanem égető-sürgető szükséglet; megkerülhetetlen, elodázhatatlan, a társadalmi fejlődés által kikényszerített, aktuális feladat. Időszerűségét most a NAT bevezetésére való készülés kapcsán az iskolai pedagógiai programok megalkotásának sürgető kötelezettsége fokozza; a személyiségfejlesztés tervezését az iskola gyakorlati szükséglete teszi halaszthatatlanná.

Efféle szükséghelyzetben szerencse, ha az elmélet kellően fejlett, s akadnak kutatók, akik vállalják az elméleti eredmények gyakorlatba való átültetését. Ilyen kutató Nagy József, aki legújabb könyvében a személyiségelmélet eredményeinek pedagógiai programokban történő aktualizálására, ennek segítésére tesz kísérletet.

3. A kézikönyv fogalmához többféle jellemző jegy kapcsolódik a köztudatban. Eléggő általános az a felfogás, mely szerint a kézikönyv valamely szakmai vagy mindennapi tevékenység gyakorlati fogásait, tevékenység-algoritmusait részletesen, könnyen kezelhető rendszerbe foglalva, a gyakorlatban közvetlenül alkalmazható leírásban tartalmazza. Szép számmal vannak forgalomban ilyen kézikönyvek: a kertbarátok kiskönyvétől a sokféle szakácskönyvön, receptgyűjteményen keresztül a házépítők kézikönyvéig terjed a skála, de általánosabban, nem egy-egy tevékenységcsoporthoz kötötten kézikönyvnek tekinthetők a különféle lexikonok, enciklopédiák, anyanyelvi értelmező és szakszótárak, idegen nyelvi (két- és többnyelvű) szótárak is. Ez a hevenyészett – s messze nem teljes – felsorolás is jelzi, hogy a kézikönyvek mennyire sokfélék és különbözőek lehetnek. Igen jelentős azoknak a száma és válfaja, amelyek nem receptszerűen alkalmazhatók, hanem jelentős mennyiségű általános és szakirányú előzetes tudást feltételeznek.

Nagy József kézikönyve ez utóbbiak közé sorolható: „személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez” kíván segítséget nyújtani, s ehhez igen sok – az előbbiekben jelzett – lélektani, pedagógiai, szociológiai stb. előismeret szükséges. Tulajdonképpen még ezen kézikönyvek között is sajátos helyet foglal el az övé: ismervén a használók – már csupán nemzedéki okokból is – igencsak heterogén pedagógiai-pszichológiai felkészültségét, nem veszi adottnak a használók személyiségelméleti ismereteit, hanem leír egy – a saját kutatásai és a friss nemzetközi szakirodalom alapján kialakított – személyiségstruktúrát, és ehhez „rendel hozzá” fejlesztési feladatokat.

4. Nagy József rendkívül tudatosan építi fel mondandóját: „Ez a könyv *nevelési feladatokat* kínál. Ugyanis az iskola tűzhet maga elé nevelési célokat és követelményeket az itt található vagy máshonnan származó átfogó, illetve konkrétabb feladatokból – ha a nevelés feladatait az emberre vonatkozó ismeretekből kiindulva törekszünk megfogalmazni, ha a kialakítandó pszichikus rendszereket, komponenseket tekintjük nevelési célnak, követelménynek, akkor a pszichikus rendszerek alapvető fajtáinak áttekinthető modelljei segíthetik a nevelési feladatok feltárását, megfogalmazását... Ez a kiindulás nem értékmentes, de csak az embert mint szociális lényt meghatározó értékeket törekszik számba venni és nevelési feladattá fogalmazni, azokat az értékeket, amelyek valamennyi pozitív értékrendnek közös alapjai lehetnek.” S ebben a felfogásban a könyv teljesen azonosul a NAT szellemével.

A szerző kifejti, hogy ez a kiindulás a pedagógia olyan „forrástudományai”-nak ismeretével jár, mint a humánélettudományok, szociobiológia, pszichológia, szociálpszi-

chológia, antropológia, szociológia, ezért az olvasónak sok új ismeretet, fogalmat kell befogadnia: „A tisztelt olvasó a pedagógiában megszokott, jórészt metaforikus, köznyelvi fogalmak egész sorának módosulásával fog szembesülni. Az ebből adódó problémák kezelhetősége érdekében a nevelési feladatok egyes csoportjai, valamint az egyes nevelési feladatok előtt a szükséges értelmezések olvashatók, majd erre támaszkodva dőlt betűkkel fogalmazva található a nevelési feladatok, az iskola, a pedagógus tennivalói.” A személyiségfejlődés folyamatát is másképpen értelmezi a szerző, mint például a hatvanas évek nevelési tervei: „A nevelés feladatai nem köthetők konkrét időpontokhoz, tanévekhez. Az egyéni tudat, a kompetenciák sokéves, évtizedes fejlődés eredményei. Nevelési szempontból csak a gyermekek (1–6. évfolyam) és a serdülők (7–10. évfolyam) között célszerű különbséget tenni.” Ezt követően egy táblázat található a könyvben a programkészítéshez, melyet hosszas ismertető fejtegetés helyett célszerű itt is teljes egészében közreadnunk:

Pszichikus rendszerek, komponensek		Évfolyam	Szinterek		
			tanórai feladatok	tanórán kívüli iskolai feladatok	iskolán kívüli feladatok
Az értelem kiművelése	Motívum-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
	Képesség-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
Segítő életmódra nevelés	Motívum-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
	Képesség-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
Egészséges és kulturált életmódra nevelés	Motívum-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
	Képesség-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
	Világtudat-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
Éntudatfejlesztés	1–6.				
	7–10.				
A szakmai képzés alapozása	Alkotóképesség-fejlesztés	1–6.			
		7–10.			
	Tehetség-gondozás	1–6.			
		7–10.			

Számháza-feladatok

A könyv – a szerző szavaival – „lényegében ennek a táblázatnak a »kitöltésére« vállalkozik, ezért négy nagy fejezetre tagolódik; a fejezetcímek megegyeznek a táblázat első oszlopában egymás alatt olvasható négy terület megnevezésével. Az egyes fejezetek belső tagolása lényegében azonos: előbb az adott „pszichikus rendszer”-re jellemző motívumokat, majd a képességeket mutatja be a szerző adekvát alfejezetekre tagolva; az alfejezetek végén (dólt szedéssel), ahol lehetséges, fejlesztési feladatokat foglal össze. Ez a forma könnyen kezelhetővé (kézikönyvszerűvé) teszi a művet.

5. Minden fejezet tartalma igen gazdag. Ennek szemléltetésére elegendő akár csak egyetlen fejezet egységeinek címét felsorolni, például *Az értelem kiművelése* fejezetét: *A tanulási motívumok fejlesztése*, ezen belül a következő részek találhatóak: *Tanulási motívumok és tanulási módok*. – *A megismerési vágy fejlesztése*. – *A felfedezési vágy fejlesztése*. – *A játékszeretet és az alkotás vágy fejlesztése*. – *A tanulási teljesítményvágy optimalizálása*. – *A tanulási életprogram fejlődésének segítése*.

A „teljesítményvágy optimalizálásán” belül külön fejtegetés szól a tanulási siker-
vágyról és kudarcfélelemről, a tanulási elismerés-
vágyról, a kötődésről mint tanulási
motívumról, a tanulási kötelességtudatról, a
tanulási igényszintről, a tanulási ambícióról.

A szerző régebbi műveihez képest új, címben is szereplő fogalom a „segítés”, mely gyermekszemléletének és a pedagógia funkciójáról kialakult nézeteknek változását – változtatási szándékát – jelzi („segítő pedagógia”).

6. A szerző mindvégig pontos, lehetőleg egyszerű fogalomértelmezésre törekszik. Példaképp a könyvön szemléleti alapként végigvonuló „segítés” fogalmának *Az értelem kiművelése* fejezet bevezetőjében olvasható (közvetett?) értelmezése szolgáljon: „Az értelem kiművelésének ősi célja napjainkban egyre jobban megtelik konkrét, fejlesztési feladatokká fogalmazható tartalommal.

Az értelem kiművelésének két alapvető feladata emelhető ki: a kognitív (tanulási) motívumrendszer és a kognitív képességrendszer kialakulásának segítése. A *kognitív motívumrendszer* a személyiség kialakulásának, változásának, fejlődésének belső indítéka, energiaforrása, a *kognitív képességrendszer* pedig az információfeldolgozás (az információk vétele, közlése, kódolása, átalakítása, rendszerezése, létrehozása, tárolása) szervezője, megvalósítója.

Az információfeldolgozás bármiféle viselkedés, tevékenység, aktivitás eszköze, ugyanakkor a tanulás, a személyiségfejlődés feltétele is. A fentiekből nyilvánvaló, hogy a személyiségfejlesztés elsődleges feladata a fejlődés belső energiaforrásának, vagyis a kognitív motívumrendszer fejlődésének, fenntartásának, valamint a kognitív képességrendszer fejlődésének segítése”.

7. A kézikönyv használatát segítik az ábrák és egy táblázat. Az ábrák száma – a szerző korábbi elméleti munkáival összevetve – nem nagy (13). Az ábrázolásmód változatos (és adekvát): az egyszerű kétdimenziós ábráktól a Venn-diagram jellegűeken át a többdimenziós és a hálós ábrázolásig terjedő variánsokkal. Többségük funkciója a mondanivaló szemléltetése, de vannak ún. használati ábrák (tábla), amelyeket a pedagógusok programtervezéskor alkalmazhatnak (pl. az *1. táblázat*), illetve a mindennapi munkában használhatnak (pl. *7. ábra*).

A fejezetek végén megadott, jól válogatott (ajánlott) irodalom a szélesebb körű tájékozódást, a könyv utolsó lapjain található tárgymutató a könyvben való eligazodást segíti.

Nagy József: *Nevelési kézikönyv személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez*. Mozaik Oktatási Stúdió. Szeged 1996, 206. old.

Orosz Sándor